

К. МИЉОВСКИ

РЕШАВАЧКИ МОМЕНТИ ВО РЕВОЛУЦИОНЕРНАТА И ДРЖАВНИЧКАТА ДЕЈНОСТ НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ ТИТО*)

Вонредно е тешко во богатиот и динамичниот живот на претседателот Тито да се одберат пет-шест решавачки моменти од неговата долга револуционерна дејност и плодна државничка активност. Заради тоа секој ваков избор има условно значење и може да се замени со поинаков, можеби и посоодветен. Сепак од гледиште на општествениот развој на општествената мисла, можат да се истакнат особено овие моменти од богатата биографија на претседателот Тито.

1. Против фракциските борби

Прв таков момент што ги надмина со своите импликации локалните граници е познатата Осма загрепска партиска конференција од 1928 година. Што е во неа посебно важно? Интересен е фактот што еден член на раководството на партиската организација се спротивставува на мнозинството од Комитетот и со својот посебен извештај, во отворена, но принципиелна дискусија на партиската конференција, ја придобива за своите тези поддршката на мнозинството од делегатите. Ова говори за смелоста на другарот Тито и за неговата готовност да се спротивстави на мнозинството, ако е убеден дека тоа е на погрешен пат. Тоа едновременно ја открива и неговата метода: низ широкото информирање на партиското членство за разликите во погледите, да ја придобие неговата поддршка и да постигне подобри решенија.

Иако оваа акција открива извесен стил во дејноста на претседателот Тито, од општествена гледна точка поважни се мотивите и последиците од ова дејство. Се работеше за една акутна слабост на револуционерното движење — за **фракционерството**. Фракционерството не треба да се меша со дискусијата и полемиката меѓу левицата и десницата во Партијата. Ле-

*) Реферат поднесен на свечениот собир на МАНУ на 2.VI. 1977 г. по повод двата јубилеи на Тито.

вицата ја делеа од десницата важни принципиелни становишта по синдикалното, националното и селанското прашање. Дискусијата што се разви меѓу нив помогна да се издиференцираат становиштата и да се проверат сопствените погледи низ критичката оценка на спротивната страна. Оваа дискусија беше толку поважна што кралството СХС претставуваше една нова државна творба, која вклучуваше во себе најмалку три типа продукциони односи: прво, капиталистички продукциони односи во Словенија, Хрватска и Војводина, т.е. во земјите што влегуваа порано во составот на Австроунгарската империја; второ, предимно дробносопственички во двете слободни држави, во Србија со почеток на индустријализација и во Црна Гора со силни реликти од племенскиот живот; и еден трет тип продукциони односи, силно обележен со феудалните остатоци од Отоманското царство, — во Босна и Херцеговина, во Косово и во Македонија. Сите народи во кралството живееле порано со векови во различни државно-политички форми, имале различен политички, национален и стопански развиток и биле изложени на различни идејни, религиозни и политички влијанија на окружењето. Сепак, сите имале една заедничка основа: сакале да осигураат национална самостојност, социјална праведност за основните работни маси и политичка слобода за граѓаните. Во такви услови дискусијата меѓу левицата и десницата можеше само да помогне да се согледа со поголем реализам сложената општествена состојба и да се изработи програма која ќе ги изразува поадекватно вистинските општествени односи и легитимните ревандации на работничката класа, на селаните, на народите и народностите. Токму низ ваквите, честопати остри дискусии и полемики, се оточнија позициите на левицата и десницата по однос на трите стратешки прашања — синдикалното, националното и селанското прашање — а со самото тоа останаа појасни задачите и перспективите на нивното решавање.

Меѓутоа, во условите на „Обзнаната“ и законот за заштита на државата кои беа насочени против Комунистичката партија на Југославија, но всушност ги засегаа елементарните права на работничката класа, на основните селански маси и обесправените народи, врските меѓу Партијата и класата, меѓу Партијата и националните и селанските движења нужно беа стеснети, на некои места искинати, секаде ослабени. Таквите ненормални услови беа погодни за дегенерирање на дискусиите и нивното сведување на лични пресметки во кои борбата на идеите се извртува во борба на лични амбиции, а револуционерниот лик се деградира во кариеристичко обличје. Се дојде до таков степен на меѓусебни пресметки во партискиот врв што фракционерската поделеност и кофронтираност ја парализираше ударната сила на Партијата против дикатурата на буржоазијата. Место да се насочи класната и политичката борба кон надвор,

против класниот непријател и диктатурата, силите на Партијата се исцрпуваа во внатрешните пресметки.

Паралелниот извештај на Тито на Осмата загрепска партиска конференција беше насочен против двете фракции. Делегатите со своето огромно мнозинство дадоа поддршка на Титовата антифракциска револуционерна насока. Победата на новата линија ги надмина далеку рамките на загрепската партиска организација. Таа стана победа на целото револуционерно работничко движење на Југославија, бидејќи го покажуваше патот по кој може да се стигне до единство во Партијата и во класата, а со тоа да се засили офанзивната способност на револуционерното движење.

2. На чело на Комунистичката партија на Југославија

Следниот решавачки момент настапува во 1937 година кога другарот Тито застанува на чело на КПЈ. Што е тоа што го прави овој период решавачки? Тоа се три длабоки измени што Тито ги оствари: прво, раководството на Партијата треба да е во земјата а не од странство да води едно разраснато револуционерно движење; второ, партиското раководство треба да го сведе на подносливи размери мешањето на Коминтерната и да проведува револуционерна политика врз основа на сопствените анализи; трето, Партијата не треба повеќе да смета на финансиската помош на Коминтерната било заради тоа за да ја засили својата самостојност, било заради тоа што финансиската издршка на функционерите можеше да доведе до нивно бирократизирање.

Враќањето во земјата на раководството на Партијата беше мошне важно. Без секојдневно комуницирање со партиските кадрови во земјата, одделено со државни граници од класата која требаше да ја раководи и од чии барања требаше да се инспирира, без непосредни човечки допири со обичните работни луѓе од градот и селото, партиското раководство се наоѓаше во постојана опасност да прави неадекватни општествено-политички анализи и да донесува погрешни заклучоци.

Поголемата самостојност на Партијата имаше огромно значење. Коминтерната не можеше со познавање на нештата и реализам да ги следи сложените развојни процеси во кралството Југославија, кои течеа брзо и бараа неодождни акции на КПЈ. Заради тоа постоеше секогаш опасност оценките и решенијата на Коминтерната да одразуваат веќе изминати состојби, дури и тогаш кога тие оцени би биле донесени врз точното познавање на фактите.

Што се однесува до финансиската помош, таа стана нередовна и несигурна и мораше да се отклони не само заради опасноста од поголема зависност од финансиерите, туку и за-

ради фактот што партија, која не е способна самата да создаде финансиски извори за својата активност, уште помалку ќе е способна да ги раздвижи и насочи кон една социјална револуција. Готовијоста на членовите и симпатизерите на Партијата со своите материјални жртви да го овозможуваат разраснувањето на револуционерното движење, беше првата проверка во која мерка се тие способни за жртви и револуционерна акција.

На чело на Партијата од 1937 година, Тито се најде во ситуација своите погледи и револуционерно искуство да го примени во практика. Се работеше за три битни претпоставки за Револуцијата: организираност и единство на работничката класа, придобивање на селските маси, влијание во националните движења на потиснатите народи. Од тоа како ќе се извршат овие претпоставки зависеше дали Партијата ќе одговори на своите историски задачи. Тој сметаше дека не може да има револуционерна акција, ако **работничката класа** не биде така организирана што таа да стане грбникот на револуционерното движење, а за тоа е нужно пред сè Партијата да биде тој организиран, дисциплиниран, монолитен, авангарден одред на класата.

Меѓутоа, во една неразвиена земја каква што беше Југославија, работничката класа претставуваше само еден дел од работните маси. Успехот или поразот на Револуцијата заради тоа зависеше од тоа во која мера ќе се оствари сојузот меѓу работничката класа од една, и селанството и другите работни луѓе, од друга страна. Тито успеа со својата јасна ориентација да ја разбие изолираноста во која беше доведена Партијата со шестојануарската диктатура. Во тој поглед тој имаше не само јасни становишта, туку и богата револуционерна практика: тоа беа масовните првомајски демонстрации на работничката класа во Загреб во 1928 година, тоа беа жестоките демонстрации на 30000 работници и граѓани во истата година по повод убиството на народните пратеници на ХСС во парламентот, тоа беа и демонстрациите по повод на забраната на независните синдикати. Сите овие акции беа инспирирани и раководени од Тито. За него масовноста на едно движење како претпоставка за револуционерниот јуриш не беше само елемент од теоријата, туку составен дел од неговата жива револуционерна практика.

Придобивањето на **селските маси** се вршеше постепено, упорно и успешно на тој начин што најсвесните делови на селанството ги напуштаа таканаречените селански, всушност граѓански партии во Србија, Хрватска, Босна и Херцеговина итн., и се доближуваа или преминуваа на позициите на КПЈ.

Во **националните движења** на потиснатите народи влијанието на комунистите беше во постојан растеж, особено во Македонија, Словенија и Црна Гора, но сè повеќе и сè пошироко и во Хрватска. Создавањето на КП на Словенија, КП на Хрватска, а во екот на војните и КП на Македонија, се израз ток-

му на таквата национална политика на Тито. За Партијата во Словенија и во Хрватска, „основно беше секоја нација да ја преземе одговорноста за својата судбина, а работничката класа со својата авангарда да се потруди да биде основна сила на нацијата“. (Вл. Бакарик — во Вјесник од 25. V. 1977 г.). Значи, не се работи само за тоа потиснатите нации да бидат „резерва на револуцијата“, туку и да го остварат легитимно право на слобода и самостојност.

Становиштата на КПЈ по националното прашање беа расчистени уште во претходниот период, особено на Четвртата земска конференција од 1934 година, она што беше ново и решавачко и што е дело на духот и стилот на Тито, тоа е што токму под неговото раководство беа доизработени, конкретизирани, популаризирани и применети становиштата на Партијата. Така тие стануваа дел од живата политичка и револуционерна практика на КПЈ и основа врз која беа привлечени патриотските работни маси од потиснатите народи кон Партијата. Вака поставеното национално прашање а особено неговото практично решавање и постојано развивање во веќе ослободената земја, претставува единствен пример на негово успешно решавање. Тоа е југословенскиот и Титов придонес во светската теоретска ризница и практични достигнуања во оваа сложена, противречна и со историски заблуди инфилтрирана социјална материја.

Овој модел на решавање на националното прашање ќе може да се оцени уште подобро во целата своја опфатеност и значење, ако се спореди со теоријата и практиката во националното прашање во соседна Бугарија во која денес доминацијата на владеечката нација стана врвен закон, а денационализацијата на македонското, турското и другите малцинства секојдневна политичка практика, која по својата кусогледност и грубост надминува сè што можеше шовинистичката буржоазија да замисли и измисли.

Враќање на раководството во земјата, откажувањето од финансиската поддршка, стеснувањето на непосредното влијание на Коминтерната мораше по логиката на развојот да доведе до зголемена самостојност и независност на КПЈ и до имплицитно оспорување правото за судбината на народите на Југославија. Таквите погледи и практика објективно го подготвуваша конфликтот со Сталин што настанаа десет години подоцна.

3. Народноослободителната борба и револуцијата

Тоа е третиот решавачки момент во револуционерната активност на другарот Тито. За неа се напишани томови и кај нас и во странство, па заради тоа ќе укажеме тука само на некои негови страни.

За една комунистичка партија доаѓа еден момент кога се покажува и докажува дали е таа партија навистина револуцио-

нерна и марксистичко-ленинистичка. Тој момент за сите комунистички партии, иако не во ист облик, беше фашистичката агресија која ги застраши сите народи на Европа и во светов. Тоа беше моментот кога се испробуваше согласноста меѓу револуционерната теорија и револуционерната практика. Познато е како изгледаше овој крвав испит во годините 1941—1945 година на нашиве балкански простори. Нашата партија овој испит го положи со успех, а го плати со тешки човечки и материјални жртви. Ако некои други партии на Балканот не го положија овој испит, тоа беше само доказ дека две тешки болести, доведоа до нивното изродување: бирократизираноста беше едната болест и таа ги задуши последните остатоци од револуционерниот дух и акција; другата болест настана со постепеното усвојување на идеологијата на сопствената буржоазија, која се инспирирала од средновековната феудална држава.

Да се спротивстави на победоносните Хитлерови оклопни дивизии и смртоносните ескадрили од штуки во еден момент кога тие ја потчинија тукуречи целата Европа, можеше само една навистина револуционерна партија, срасната со пролетерската класа и широко поврзана со селските маси, искалена во претходните борби, единствена во основните цели, инспирирана од една револуционерна теорија, на чело со едно раководство кое знае што **сака**, што **треба** и што **може** да стори. На чело на тоа раководство се наоѓаше Тито, визионер и реалист-соединети во една личност, раководител надарен со способноста да го предвиди долгорочниот развој, но и способен да ги решава секојдневните револуционерни задачи, од кои зависи и самото долгорочно движење. Односот на силите во 1941 година беше навидум неповолен за револуцијата: на едната страна беа дисциплинираните, самоуверените, во војната прекалени, до заби вооружени фашистички дивизии, на другата страна беа народите на Југославија, оставени од владата и генералштабот, со војска тргната по патот на заробеничките логори. Со длабоката верба во силата на народот Тито имаше инаква визија за односот на силите: буржоаската држава, монархијата и буржоазијата капитулираа, но народот не е готов да наведе глава. Во народот тлеат огромни творечки, револуционерни сили, што можат да се раздвижат со една ослободителна програма, која нема да се ограничи само на истерувањето на окупаторот од Југославија, туку ќе изложи политички, економски и социјални задачи кои ќе гарантираат слобода и прогрес за основните народни маси. И токму оваа ослободителна и социјалистичка програма која им гарантираше на народите слобода и самостојност, на работните луѓе социјален прогрес и сигурност, на сите општествени слоеви образобен и културен процут, стана оној раздвижувачки мотив кој ги разбранува и раздипли револуционерните енергии на масите. Сега односот на силите се поставуваше

инаку: не може да биде победен народ кој е готов со животот на своите членови да го брани легитимното право да биде стопан во сопствената земја.

Така народите на Југославија го отворија „вториот фронт“ неколку години пред западните сојузници да дебаркираат на европскиот континент, а Народно-ослободителната војска и партизански одреди создадоа сред окупирана Европа опширни слободни територии.

Оваа ослободителна војна и револуција предизвика ред драматични измени: при општата депресија од катастрофалниот априлски пораз ја врати вербата на човекот која израсна во самоувереност: фашизмот нема да фати корен во Југославија; во воената ситуација внесе неочекувани измени: невооружените народни маси понесени од еден ослободителен елан, раководени од способно раководство, можат да значат повеќе од добро вооружени дивизии што тргнале да поробуваат туѓи народи и туѓи земји.

Во НОБ се измени и односот кон Коминтерната: раководството на револуционерно движење, задржувајќи и понатаму определено уважение кон овој „центар на светската револуција“, како што ја викаа Коминтерната, изградуваше сопствени становишта и погледи во револуционерниот вриеж и ослободителната војна, нив ги изнесуваше отворено и сакаше за нив да дискутира рамноправно. Без таква самостојност немаше да има револуција. Со таква самостојност се потхрануваа бесовите на Сталин. Потенцијалниот конфликт тлееше и се разрасна и разви до чудовишни размери дури по војната. Сталин не сакаше самостојни движења и партии, а најмалку трпеше самостојни револуционерни личности.

Револуцијата имаше уште една особеност. Во секој дел на Југославија, ослободителното движење имаше оперативна самостојност и максимална слобода на акцијата според условите на секое подрачје или секој народ, односно народност. Сепак сите сегменти на југословенската револуција беа поврзани со истите ослободителни цели, со заедничката идеологија и визија на идното општество што ќе се изгради, со личноста на врховниот командант, со тоа што е КПЈ раководната сила. Просторната одделеност исчезнуваше во онаа мерка во која израснуваше силата на движењето, јачината и борбеноста на ослободителната војска.

4. Раскиот со Информбирото

По една внатрешна логика, неизбежно мораше да дојде до конфликтот со Сталин од 1948 година. Ова судрување не само што имаше драматичен изглед, туку беше всушност драматичен настан. До тогаш беше незамисливо генералниот секретар на

некоја комунистичка партија да каже „не“ на Сталин, и да ги оспори, експлицитно или имплицитно, неговите тврдења.

Овој конфликт имаше светско-историско значење, иако во моментот дури ни сите *personae dramatis*, можеби, не беа свесни за тоа.

Грешката на Сталин беше во тоа што превиде дека Југославија преживеа една Револуција низ која стигна до својата слобода. Тој ја потцени силата и револуционерната енергија на Комунистичката партија на Југославија, која растеше и јакнеше низ многубројни битки во кои се губеа илјадници животи на борците и револуционерите. Сталин недостатно ја оцени и отпорната сила на народите на Југославија кои не можеа да трпат никаква доминација, дури кога таа се вика „братска“, и никаква потчинетост, дури и кога се налага во името на „светскиот комунизам“. Најважното беше што Сталин ненавикнат да не се послуша неговиот збор, ја потцени личноста на револуционерот, генералниот секретар на Комунистичката партија на Југославија и водачот на Југословенските народи — Јосип Броз Тито.

Раскилот со Сталин и неговото Информбиро значеше почеток на еден сложен процес од светско-историски размери во кој се разби еден мит што беше фатил длабоки корени — митот за непогрешливоста на Сталин. Тој процес водеше постепено кон легитимното барање на комунистичките партии да си ја добијат својата самостојност, а социјалистичките држави да имаат право на независност и рамноправност. Овој процес кој уште трае доведе до појавата на еврокомунизмот со што се отворија нови перспективи за привлекување на работните маси во развиените капиталистички земји кон комунистичките партии и за создавање нови услови за општествена преобразба и зачувувањето на мирот. Од југословенскиот раскин со Информбирото, преку XX конгрес на КПСС, до еврокомунизмот води иста логична нишка и иста развојна линија која ги отфрла мртвите шеми, а неизменливите рецепти ги заменува со дијалектиката на развојот и новите развојни облици што никнат од богатата животна практика.

Во овој прогресивен врвеш на социјалистичката теорија и во оваа разновидност на развојните тенденции како светски процеси, Комунистичката партија на Југославија, нејзиниот прв човек — Тито и народите на Југославија дадоа свој значителен обол. Во почетокот на оваа развојна тенденција беше — Тито.

5. Институцијата самоуправање

Во 1950 година во Југославија со закон беа предадени фабриките на работниците и започна да се подига зградата на општественото и работничкото самоуправање. Идејата за државна сопственост како највисока форма на сопственост беше

прво подложена на сомневање, а потоа заменета со **општествена** сопственост која почива врз самоуправувањето.

За да се развие самоуправувањето беше нужно постепено да се укинуваат компетенциите на државата во регулирањето на стопанскиот живот, да се раздипли широко иницијативата на непосредните производители, централизираното планирање да се преобрази во договорно и индикативно планирање, да се ослободи пазарот од стегите на администрацијата, да се соединат двата елементи во развојот: спонтаното стопанско движење што се врши врз објективните економски закони и свесното, планско насочување. Само во вакви услови самоуправувањето можеше да добие простор за дејство и постепено усовршување.

Критичките забелешки што се упатуваат од време на време на самоуправниот систем не можат да оспорат две нешта:

Прво, дека институцијата на самоуправувањето претставува прва негација на разделеност на производителот од неговиот процес на производството, прв практичен акт да се отстрани алиенација на човекот.

Второ, институцијата на самоуправувањето ги вовлечува најшироките работни маси во управувањето, во раководењето со општеството, бидејќи им дава можност да решаваат полно-власно за простата и раширената општествена репродукција, т. е. за нивната сегашност и за нивната иднина. Всушност самоуправувањето значи масовно вовлекување на работните луѓе во сферата на раководењето која досега беше монополно право на едно привилегирано малцинство. Во својата основа тоа претставува масовизирање на демократијата сфатена во нејзиното широко значење.

Самоуправувањето дојде на дневен ред и во светски размери. Независно дали се вика *Mitbestimmung* или *participation*, или *autogestion*, тоа е денес потреба на современиот свет и станува програмска цел на некои прогресивни општествено-политички движења. Иако југословенскиот систем на самоуправување, поставен врз општествената сопственост на средствата за производство, се разликува битно од некои постигања во други земји, мотивите кои водат кон самоуправувањето имаат иста основа: човекот да не се сведе само на работна сила и придатак на производствената машинерија, туку да израсне во нивен господар, во управувач на процесот на производство.

Системот на самоуправувањето постојано се доградува. Ако денес уште не ги достигнал совршените облици, тој прави нови чекори кон своето подобро функционирање. Самоуправувањето е денес една југословенска реалност и таа живее полнокрво во нашиот секојдневен живот. Во различни земји ќе добие различни облици, но тоа веќе стапило на сцената на животот и неа нема да ја напушти.

6. Неврзаноста

Во овој свет на држави гиганти, на конфронтирани воени блокови, што може да направи човекот, што може да направи мала земја каква што е Југославија? Придружување кон едниот или другиот блок ја засилува и заострува конфронтацијата и ја доближува воената катастрофа. Идната војна ќе се разликува од сите досегашни војни со еден битен белег: по неа ќе нема победени и победители, по неа ќе има само уништени. Не е битно дали нуклеарното оружје на воениот блок А може дваесет пати да го уништи воениот блок Б, додека воениот блок Б може само десет пати да го уништи спротивниот блок. Битно е првото уништување, затоа што е конечно.

Има ли оваа упростена но грозна перспектива некоја разумна, почовечка, логична алтернатива? Три големи државници — Тито, Нехру, Насер, се обидоа во 1961 година позитивно да одговорат на ова прашање: алтернативното решение е неврзаната политика која може да собере милијарди луѓе и овие со својата свест, волја, акција да бидат фактор на слабеењето на блоковската конфронтација. Патот на неврзаноста не е прав и тој не е во состојба непосредно да ги отстрани создадените блокови, но тој лежи на три добри основи:

— Нема друг спасоносен пат до мирот;

— Неврзаноста, заради нејзината човечка и логичка мотивираност, ќе стигне и стигнува и до луѓето што живеат во воените блокови;

— Светот може да живее и да се развива без војни, светот може да биде само уништен со војна.

Во тоа се состојат нејзините изгледи за успех, а успехот на политиката на неврзување ќе биде успехот на човекот, победата на животот над општата смрт.

Мислата и акцијата на Тито во изградувањето на светскиот мир низ системот на неврзаност е уште еден придонес на социјалистичка Југославија во строежот на современиот свет.

*

*

*

Каде е дометот на одделната личност, а што е доменот на дејството на општествените услови на животот? Со ова прашање се занимава човечката мисла со милениуми. Кога мислиме за личности какви што се Маркс, Ленин, Тито и други великани на духот и акцијата, ние сме склонили да ја изместиме граничната линија и да ја истакнеме поостро улогата на личноста во врвезот на човечката историја. Поводи за тоа ни дава богатиот живот на претседателот Тито и драматичните дешени во кои се одвивал животот на народите на Југославија.